

Odnotowane wspomnienia i wydarzenia akademickie

Wspominając historię fizyki, Redakcja odnotowuje udział fizyków w działalności Komitetu Naukoznawstwa, w gronie którego znajdują się przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych. W zeszycie 1 w dziale In Memoriam odnotowaliśmy wspomnienie o prof. Stanisławie Chwirocie, współtwórcy Krajowego Laboratorium Fizyki Atomowej, Molekularnej i Optycznej (FAMO) na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Warto też przypomnieć prof. Michała Nawrockiego (1943–2018), wybitnego fizyka doświadczalnego, wieloletniego kierownika Zakładu Fizyki Ciała Stałego na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego, prorektora UW ds. rozwoju i badań naukowych w latach 1993–1999. Profesor Nawrocki zarówno swoimi badaniami naukowymi, jak i olbrzymim zaangażowaniem w środowisku akademickim i społecznym istotnie przyczynił się do tego rozwoju. Był jednym z najbliższych współpracowników prof. Jana Gaja, prowadząc nowatorskie w skali międzynarodowej badania, które zapoczątkowały historię działającego dziś bardzo prężnie Laboratorium Ultraszybkiej Magnetospektroskopii i Nanostruktur Półprzewodnikowych (Laboratory of Ultrafast MagnetoSpectroscopy) (<https://lumnp.fuw.edu.pl/historiagrupy.htm>, dostęp: 8.08.2024).

Jako prorektor doprowadził do budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej, co spotkało się z uznaniem społeczności akademickiej, a dowodem najwyższego uznania jest przyznanie prof. Nawrockiemu w 1998 roku Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski.

Niezwykłe bogatą kartą zapisane zostało życie prof. Nawrockiego, urodzonego w samym centrum pożogi wojennej w zniszczonej już Warszawie, na której gruzach dorastał. Potem w systemie władzy totalitarnej poznawał jej niszczące skutki. Nie pozostawał jednak bierny wobec tych wydarzeń, które coraz bardziej świadomie kształtowały jego postawę obywatelską i wrażliwość na sprawy ludzkie, potrzebę wolności i sprawiedliwości. Aktywnie działał w Komitecie Obrony Robotników (m.in. w pionie prasy podziemnej) i wspomagał działania rodzącego się związku „Solidarność”. Ze strony „Solidarności” był też mediatorem w największym proteście akademickim w historii PRL, jakim był trwający od 26 października do 2 grudnia 1981 roku strajk okupacyjny studentów i kadry akademickiej

w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Radomiu. Jakkolwiek w tej konkretnej sytuacji ówczesne działania nie przyniosły rozwiązania, ponieważ strajk został spacyfikowany, po 13 grudnia działalność prof. Nawrockiego, ponownie utajniona, przybrała jeszcze bardziej intensywny i szerszy charakter – od lokalnej w macierzystej jednostce uczelnianej (w której był m.in. koordynatorem związku „Solidarność”, a w 1988 roku został jego przewodniczącym), po ogólnopolską (m.in. w Ogólnopolskiej Komisji Porozumiewawczej Nauki „S”, w której był współautorem obywatelskiego projektu ustawy o szkolnictwie wyższym). Od kwietnia 1983 do przełomowego 1989 roku prof. Nawrocki działał w niejawnym Społecznym Komitecie Nauki. W 1989 roku brał udział jako ekspert ze strony „Solidarności” w negocjacjach Okrągłego Stołu¹.

W tej wielkiej transformacji społeczno-politycznej, w której uczestniczył z pełnym zaangażowaniem, ma też zapisaną aktywną kartę w Komitecie Helsińskim i potem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, której członkiem został w 1993 roku (<https://archiwum.hfhr.pl/fundacja/byli-z-nami/index.htm/>, dostęp: 8.08.2024). Zespołowi Komitetu Helsińskiego w Polsce i Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka prof. Nawrocki dał się poznać jako „wrażliwy na naruszenie praw człowieka. Stanowczy i konsekwentny w działaniu. Precyzyjny i celny w swoich komentarzach i uwagach” (<https://nekrologi.wyborcza.pl/0.11.421359.Michal-Nawrocki-kondolencje.html>, dostęp: 8.08.2024). I takim dał się poznać również w działalności Komitetu Naukoznawstwa.

Bogate doświadczenie i wiedza prof. Michała Nawrockiego, połączona z jego wielką troską o zreformowanie systemu nauki, owocowała jego aktywnością w Komitecie Naukoznawstwa, którego był członkiem wybranym w kolejnych kadencjach od 1996 do 2010 roku, a w kadencji 2007–2010 pełnił funkcję wiceprzewodniczącego.

Urszula M. Żegleń

Convallaria Copernicana dla prof. Józefa Szudego

Convallaria Copernicana, czyli „konwalia Kopernikańska”, jest wyróżnieniem przyznawanym od 2004 roku przez Senat Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu za wybitne osiągnięcia naukowe lub szczególne zasługi dla rozwoju Uniwersytetu. Wyróżnienie ma formę statuetki wykonanej przez artystkę rzeź-

¹ Działalność prof. Michała Nawrockiego odnotowana została w 3. tomie *Encyklopedii Solidarności* wydanej przez IPN. Zob. <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/17784.Nawrocki-Michal.html> (dostęp: 8.08.2024).

biarkę Alicję Majewską z Instytutu Artystycznego UMK, a tę oryginalną nazwę zaproponowała zasłużona dla Uniwersytetu dr Cecylia Iwaniszewska, pierwsza absolwentka toruńskiej astronomii, asystentka prof. Wilhelminy Iwaniszewskiej, która młodej Cecylii, jeszcze studentce III roku matematyki, zaproponowała prowadzenie ćwiczeń do jej wykładów z astronomii. (<https://pl.wikipedia.org/wiki/Cecylia-Iwaniszewska/>, dostęp: 8.08.2024).



Statuetka Convallaria Copernicana (<https://www.umk.pl/uczelnia/cc>)

W 2020 roku Convallaria Copernicana podczas święta uczelni przypadającego 19 lutego w dzień urodzin Mikołaja Kopernika otrzymał zasłużony dla rozwoju toruńskiej fizyki prof. Józef Szudy, od 2020 roku członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk.

Józef Szudy, obecnie profesor emerytowany, lecz nadal aktywny naukowo, związany jest z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika od czasu swoich studiów rozpoczętych w 1957 roku. Po magisterium uzyskanym w 1962 roku został asystentem w Katedrze Fizyki Doświadczalnej. Badania naukowe prowadził pod kierunkiem sławnego twórcy fizyki toruńskiej, pioniera badań fizyki molekularnej i spektroskopii zderzeniowej, prof. Aleksandra Jabłońskiego, który był promotorem jego doktoratu obronionego w 1968 roku. Żywa jest pamięć o Aleksandrze Jabłońskim, bo też niezwykła jest jego biografia „fizyka, muzyka, żołnierza”, jak określili go prof. Szudy i prof. Andrzej Bielski (1939–2013), poświęcając swojemu Mistrzowi obszerną monografię *Aleksander Jabłoński (1898–1980). Fizyk. Muzyk. Żołnierz* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2010, ss. 685). Obydwaj profesorowie rozwijali badania swojego Mistrza, tworząc Toruńską Szkołę Spektroskopii w powiązaniu z fizyką molekularną, w dziedzinie której badania prof. Jabłońskiego należały do prekursorskich w świecie. Profesor Szudy należy też do współtwórców utworzonego w Toruniu w 2001 roku krajowego Laboratorium Fizyki Atomowej,

Molekularnej i Optycznej. Ma w tej dziedzinie znaczące (m.in. dla astrofizyki) osiągnięcia uzyskane we wspólnych badaniach z kanadyjskim fizykiem Williamem E. Baylisem, których wynikiem jest opracowanie kwantowej teorii kształtu linii widmowych.



JM Andrzej Tretyn, laureat prof. Józef Szudy i prof. Włodzimierz Jaskólski z Wydziału Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej, prorektor UMK ds. współpracy z otoczeniem społecznym i gospodarczym (fot. A. Romański)

Doceniona została także bogata działalność prof. Szudego na rzecz rozwoju Instytutu Fizyki, którego był wicedyrektorem (1978–1981), a następnie (1984–2002) dyrektorem, jak i dużego Wydziału Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej, którym przez dwie kadencje kierował jako dziekan. Wychował już kilka pokoleń fizyków.

Dodatkową pasją prof. Szudego jest historia nauki, szczególnie fizyki. Jest m.in. autorem monografii książkowej *100 lat optyki na Uniwersytecie Warszawskim 1921–2021* (Warszawa: Wydawnictwa UW, 2021) i redaktorem wspólnie z Anną Supruniuk dwutomowej monografii *Dzieje Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939)* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2020).

Z prawdziwą pasją, pięknym językiem, często wzbogaconymi anegdotami, opisuje i opowiada odkrywane fascynujące historie z życia uczonych, szczególnie bliższe są mu postaci wywodzące się z Ziemi kujawsko-pomorskiej, toteż przyczynia

się do upamiętnienia także w regionie tych często znanych w świecie nazwisk, niekojarzonych nawet z Polską.

Urszula M. Żegleń

Komunikaty Komitetu Naukoznawstwa

Komitet Naukoznawstwa jako komitet problemowy, pełniąc funkcje eksperckie, wyraził krytyczną opinię w sprawie opracowanego w 2020 roku przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego projektu dokumentu „Polityka naukowa państwa”. Uwagi krytyczne wyrażone także imiennie przez członków Komitetu miały służyć nie tyle odrzuceniu projektu, który w przekazanej formie budził wiele zastrzeżeń, ile współdziałaniu KN w dopracowaniu tego ważnego dokumentu, mającego na celu opracowanie strategii polityki naukowej państwa.

Dnia 20 listopada 2020 roku odbyło się (z uwagi na pandemię) zdalne posiedzenie plenarne Komitetu Naukoznawstwa. Pierwsza część posiedzenia przeznaczona była na wykład i debatę poświęconą zmianom klimatycznym. Profesor Jan Kozłowski (z Instytutu Nauk o Środowisku na Wydziale Biologii UJ) wygłosił wykład pt. „Zmiany klimatu. Czy uda się uniknąć katastrofy?”. Warto wspomnieć, że nasz prelegent został powołany przez prezesa PAN Jerzego Duszyńskiego do utworzonego na okres 2020–2022 zespołu doradczego ds. kryzysu klimatycznego.

Na posiedzeniu listopadowym podjęto także dyskusję na aktualny temat sytuacji nauki w okresie pandemii. Otworzył ją sekretarz KN dr Jacek Urbaniec (kierownik Centrum Zdalnego Nauczania UJ) wprowadzeniem „Czy przyspieszona edukacja cyfrowa w okresie pandemii zapewni warunki edukacji?”.

Urszula M. Żegleń